

Ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen in Den Haag

Wiens keuze?

Drs. Lucia Lindner
Bureau Discriminatiezaken
April 2002

Hoofdstukindeling

Inleiding		3
Hoofdstuk	1 Het denken over etnische segregatie	4
	1.1 Angst voor het getto	4
	1.2 Wenselijkheid en onwenselijkheid van segregatie in onderzoek	5
Hoofdstuk	2 Ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen in de stad Den Haag	7
Hoofdstuk	3 Verklaringen voor ruimtelijke etnische segregatie	10
	3.1 Gewilde etnische segregatie	10
	3.2 Segregatie van inkomensgroepen	11
	3.3 Etnische segregatie en het systeem van woonruimteverdeling	12
	3.4 Etnische segregatie en veiligheid	16
Hoofdstuk	4 Conclusies en aanbevelingen	17
Samenvatting		20
Gebruikte Literatuur		22

Inleiding

Den Haag is de meest verdeelde stad van Nederland. Haagse wijken verschillen sterker in huishoudinkomen, aantallen werklozen en etnische samenstelling dan wijken in andere steden.

In het publieke debat over minderheden zoals dat de afgelopen jaren wordt gevoerd ligt de nadruk op integratie. Bij de formatie van Paars 2 werd een nieuwe ministerspost voor het Grote Stedenbeleid in het leven geroepen, waarvan veel inspanning op dit gebied werd verwacht.

Uit het publieke debat dat een opleving kreeg met het artikel 'het multiculturele drama' van Paul Scheffer en uit de onderwerpen die een grote rol spelen in de huidige verkiezingsstrijd blijkt dat veel mensen ontevreden zijn over de integratie van vreemdelingen in Nederland. De oorzaak van dit probleem wordt veelal gezocht in taalachterstand en het ontbreken van culturele integratie. Veel beleidsinspanning is er dan ook op gericht om taalachterstand weg te werken en de kwaliteit van het onderwijs, vooral op 'zwarte scholen' te verbeteren.

Het feit dat er zwarte scholen zijn ontstaan heeft onder meer te maken met de etnische segregatie in de woonomgeving. De woonomgeving zou een domein kunnen zijn waarin mensen van verschillende afkomst elkaar leren kennen, met elkaar leren omgaan of op zijn minst opmerken. Een hoge mate van etnische segregatie ontnemt de bevolking van een stad deze mogelijkheden.

De relatief hoge ruimtelijke segregatie en concentratie¹ van afkomstgroepen in Den Haag roept allerlei vragen op. Waarom is de ruimtelijke segregatie in Den Haag zo hoog? Hoe kunnen we de etnische segregatie verklaren? Is de ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen zoals we die aantreffen zelfverkozen of door beperkingen in mogelijkheden noodgedwongen? Maar ook, hoe moeten we vanuit het oogpunt van gelijke behandeling tegen dit verschijnsel aankijken? Zijn alle groepen in gelijke mate in staat om hun woonwensen waar te maken?

Alvorens in hoofdstuk 2 van deze notitie in te gaan op de feiten rond segregatie en concentratie in Den Haag wordt in hoofdstuk 1 tendensen in onderzoek naar concentratie en segregatie en naar allochtone minderheidsgroeperingen in beeld gebracht. In hoofdstuk 3 worden er verklaringen gegeven voor het ontstaan en mogelijk ook het voortduren van etnische segregatie in de stad. In hoofdstuk 4 worden conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan. Het accent in de analyse en de aanbevelingen ligt op factoren die door het gemeentelijk beleid te beïnvloeden zijn.

¹ Het begrip 'ruimtelijke segregatie en concentratie' verwijst naar het bijeen wonen van mensen uit dezelfde groep (concentratie) en daarmee ook naar het niet bijeen wonen van mensen uit verschillende groepen (segregatie). Dit verschijnsel kan middels een getal, een zgn. segregatie-index, exact worden vergeleken. Op deze wijze kan het bijeen wonen of juist verspreid van allerlei groepen en van verschillende geografische gebieden worden vergeleken. De spreiding van afkomstgroepen, ook wel aangeduid met de term 'etnische segregatie', is het onderwerp van deze notitie. Ook wordt er ingegaan op de segregatie van inkomensgroepen.

Hoofdstuk 1 Denken over etnische segregatie

1.1 Angst voor het getto

Alvorens in te gaan op etnische segregatie in de stad Den Haag is het nodig om enkele opmerkingen te maken over het denken over etnische segregatie in het algemeen. Dit is nodig om het debat over integratie en segregatie in het juiste kader te plaatsen en in het verleden gemaakte fouten te voorkomen.

Peter Marcuse² (1998) laat zien dat veel sociologische onderzoeksliteratuur over segregatie sterk wordt bepaald door het stereotype beeld van het Amerikaanse 'getto'.³ De wijk Harlem in New York, een voorbeeld van een wijk waar geen blanke toerist zich de afgelopen decennia in durfde te wagen, werd lange tijd gezien als de trotse trendsettende hoofdstad van zwart Amerika. Het negatieve, etnocentrische beeld van deze en vergelijkbare binnenstadswijken ontstond in de tijd dat de traditionele industrie waar veel binnenstadsbewoners werkzaam waren in verval raakte. Deze ontwikkeling zorgde voor veel werkloosheid in de binnensteden. Deze buurten werden en worden vaak gezien als de woonplaats van de onderklasse, die geen contact heeft met de arbeidsmarkt en met de 'mainstream' maatschappij.

Dit negatieve beeld weerklinkt ook in onderzoek en het publieke debat over segregatie en integratie in Nederland.⁴ In het debat over ruimtelijke segregatie in het naar gelijkheid strevende Nederland speelt angst voor achterblijven van bepaalde bevolkingsgroepen - hetgeen drukt op de overheidsuitgaven- en het bestendigen van een 'zwarte' onderklasse een grote rol. Het niet goed kunnen plaatsen van cultuurverschillen draagt ook bij aan het negatieve imago van binnenstadswijken. Wijken waar veel migranten uit niet-westerse gebieden wonen worden door buitenstaanders sterk geassocieerd met onveiligheid, werkloosheid en allerlei vormen van 'achterstand'. Veel beleidsinspanning, zoals de verplichte inburgering, richt zich op het wegwerken van achterstanden. Het meeste onderzoek onder 'minderheden' in Nederland is dan ook gericht op het opsporen en vaststellen van achterstanden, met als eenzijdig perspectief het opheffen van verschillen.⁵

Het publieke debat over 'minderheden' of de 'multiculturele samenleving' is momenteel doorspekt met ongenoegen over het niet snel genoeg opheffen van achterstanden. De onderzoekers Snel en Burgers laten zien hoe dit witte beeld van de zwarte wijk past in de sociologie en het beleid van de naoorlogse verzorgingsstaat, waarin gekleurde en arme buurten steeds meer worden gezien als een ongewenst verschijnsel, dat afwijkend gedrag van bewoners in de hand werkt.

Vaak wordt benadrukt dat deze wijken gevaarlijk zijn en achterstand en werkloosheid bestendigen. In politieke contexten waar zelfredzaamheid hoger staat aangeschreven, zoals in de Verenigde Staten van voor de oorlog maar ook in veel niet-westerse landen waar geen sprake is van een verzorgingsstaat, wordt anders tegen de concentratie van migranten aangekeken. Zo zagen sociologen van de Chicago-school gewilde segregatie als een noodzakelijke fase in een natuurlijk integratieproces, waarbij etnische enclaves nieuwgekomen migranten veiligheid en economische mogelijkheden bieden. In dit natuurlijke integratieproces, in grote lijnen ook waargenomen in de jaren '70 in Utrechtse binnenstadswijken⁶, spelen na de fase waarin contact wordt gelegd conflicten een essentiële rol. In het cultuurrelativistische klimaat van de jaren '60 en '70 waarbinnen de arbeidsmigratie naar Nederland op gang kwam werd dit eventuele natuurlijke integratieproces als ongewenst beschouwd en daarmee ook verstoord.

De beschermende, paternalistische houding ten opzichte van minderheden, waarmee het cultuurrelativisme van de jaren '60 en '70 gepaard ging, is namelijk geen goede voorwaarde voor contact en al helemaal niet voor expliciet conflict.

Veel onderzoekers⁷ wijzen op het feit dat er helemaal geen empirisch, oorzakelijk verband bestaat tussen ruimtelijke segregatie en achterstand.

Er zijn geen onderzoeksgegevens die de veronderstelling ondersteunen dat achterstandskenmerken worden versterkt door de woonomgeving waarin een individu of een huishouden gesitueerd is. 'Achterstand', op verschillende wijzen gedefinieerd en geoperationaliseerd, lijkt een individueel gegeven dat niet wordt beïnvloed door 'een buurteffect', oftewel de buurt waar het huishouden zich bevindt. Sako Musterd heeft heel precies becijferd dat de kansarmoede van huishoudens in de stad Amsterdam niet meer of minder is door de aanwezigheid van meer kansarmen in de woonomgeving. Deconcentratie van huishoudens met achterstand leidt dus waarschijnlijk niet tot een vermindering van het totaal aan werklozen, sociaal isolement of schooluitval maar wel tot een geografische verspreiding van kansarmoede en kansrijkdom door de stad.

Als het inderdaad zo is dat de buurt van weinig of geen invloed is op de achterstand van huishoudens, dan heeft het ook geen zin om deze vorm van achterstand op buurtniveau op te lossen. Sterker nog, het problematiseren van de concentratie van achterstand zal alleen maar leiden tot stigmatisering van 'concentratiewijken' en haar bewoners. Op dat moment is er dus wel sprake van een 'buurteffect', niet zozeer veroorzaakt door kenmerken van de bewoners als wel door degenen die er

² In Snel en Burgers, 2000

³ Het woord 'getto' is voor het eerst gebruikt voor een woonwijk in Venetië waarin in de 16^e eeuw vreemdelingen waarvan Joden de grootste groep vormden, gedwongen werden te gaan wonen. De wijk was vernoemd naar de ijzersmelterij (getto) die er stond.

⁴ Zie bijvoorbeeld het artikel 'het multiculturele drama' van Paul Scheffer van 2001 en reacties die erop volgden en het emotionele gehalte van de discussies over witte en zwarte scholen.

⁵ Snel en Burgers, 2000

⁶ Bovenkerk et al.

⁷ Musterd & Ostendorf (2000), Snel & Burgers (2000), Gowricharn (2001) Kruythoff & Priemus (2001)

- wellicht goedwillend- van buitenaf tegenaan kijken. Er ontstaat discriminatie op grond van postcode. Het problematiseren van etnische segregatie om sociaal-economische redenen lijkt op basis van het voorafgaande op zijn zachts gezegd onvruchtbaar.

Uit de beschrijving van onderzoekers Dibbits en Meder 'van binnen uit' de Utrechtse wijk Lombok blijkt dat er alternatieven zijn in het denken over 'concentratiewijken'. 'Ook zonder verregerende culturele integratie kan een wijk tot bloei komen. Kennelijk zijn er andere factoren belangrijker: renovatie, laagbouw, een attractieve woningmarkt, een levendige middenstand, de aanwezigheid van culturele werkers, sociale controle, wandelende politie-surveillanten, een zorgvuldig opgebouwd imago, religieuze tolerantie, scholing en perspectief op werk voor iedereen en misschien wel bovenal; een sfeer van wederzijds respect'.⁸

1.2 Wenselijkheid en onwenselijkheid van etnische concentratie in onderzoek

Is de toenemende segregatie die we in Den Haag en andere Nederlandse steden aantreffen een product van woonwensen van de betrokkenen? Hebben we te maken met 'gewilde segregatie' of wonen de meeste allochtonen op plekken die autochtonen voor hen vrij laten omdat ze er zelf niet willen wonen?

Onderzoeker en publicist Ruben Gowricharn⁹ wijst er in zijn advies aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in 2001 op dat er opvallend weinig onderzoek is gedaan naar gewilde concentratie op basis van etniciteit. Volgens hem ligt dit gegeven in Nederland zo gevoelig dat het ideologische debat het feitelijk onderzoek naar deze materie in de weg heeft gestaan. Het aan het licht komen van eventuele gewilde concentratie past niet in het ideaalbeeld van de gemengde wijk in een 'melting-pot' maatschappij. Gowricharn constateert een krampachtige cultuursociologische reactie in de Nederlandse samenleving op gewilde etnische concentratie. Uit angst voor het ontstaan van nieuwe religieuze zuilen is er volgens Gowricharn sprake van een bepaalde mate van participatie-dwang.

Het lijkt erop dat er momenteel verandering komt in deze situatie. Een directeur van een woningbouwcorporatie in Almere heeft eind 2001 laten weten dat hij wijken wil bouwen die speciaal voor allochtone groepen interessant zijn. Het is onduidelijk of deze beslissing gebaseerd is op onderzoek naar de woonbehoeftes van allochtonen. Conclusies uit recent onderzoek, waarin de vraag naar gewilde segregatie wel is meegenomen, lijken eerder het tegendeel te bevestigen. In paragraaf 3.1 zullen we hier verder op ingaan.

Door het object van onderzoek met betrekking tot de diverse aspecten van de multiculturele samenleving te beperken tot het gedrag van allochtonen, is er weinig bekend over de wisselwerking tussen allochtonen en autochtonen. Op deze wijze wordt het gedrag van allochtonen geïsoleerd. Dit leidt op een conceptueel niveau van onderzoek- en daarmee ook in feitelijke onderzoekresultaten - tot een bepaalde mate van onvruchtbare segregatie.

⁸ Dibbits en Meder 2002

⁹ Gowricharn 2001

Hoofdstuk 2 Ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen in Den Haag

De mate waarin mensen van een bepaalde groep bij elkaar in de buurt wonen of juist verspreid over een gebied - ook wel ruimtelijke segregatie genoemd - wordt uitgedrukt in een zogenaamde segregatie-index.¹⁰ De indexen van bijna alle afkomstgroepen in Den Haag zijn hoger dan die in de andere grote steden van Nederland (zie tabel 1). In alle Haagse wijken wonen mensen van verschillende afkomst. De enige wijken met één dominante etnische groep zijn de wijken waar veel autochtone Nederlanders wonen, zoals de wijk Duindorp met een autochtone bevolking van 89%.¹¹ In de Schilderswijk en Transvaal is het aantal autochtone Nederlanders minder dan 20%. In deze wijken is de grootste groep van Surinaams of Antilliaanse afkomst. Gezien het feit dat deze groep ongeveer een kwart van de bevolking van deze wijken vormt, kun je niet spreken van homogeniteit in de etnische samenstelling van deze wijken. Een grote groep migranten uit geïndustrialiseerde landen woont geconcentreerd in de zes duurste van de ongeveer 40 wijken van Den Haag. De onderzoekers Priemus en Kruijthoff (2001) hebben de verdeling van etnische groepen, inkomens en eigendoms categorieën¹² met elkaar in verband gebracht. Het is hen opgevallen dat een aantal wijken met veel sociale verhuur zoals Duindorp, Mariahoeve, Loosduinen en Kraayenstein, en een aantal wijken met een kleine hoeveelheid huizen in de sociale verhuur (Vruchtenbuurt, Bohemen/Meer en Bos, Bomen en Bloemenwijk) beperkt toegankelijk zijn voor met name Turken en Marokkanen en in mindere mate voor Surinamers. Zij vragen op basis van dit gegeven af of mensen uit deze groepen liever geconcentreerd wonen. In de volgende paragraaf van deze notitie zullen wij hier uitgebreid op ingaan. Het feit dat de segregatie-indexen in Den Haag vergeleken bij andere Nederlandse steden hoog zijn, betekent niet dat etnische samenstelling van wijken niet aan verandering onderhevig is. De verhuisbewegingen die er te zien zijn zorgen echter voor nieuwe concentraties van etnische groepen¹³. Zo is er bijvoorbeeld een verhuisbeweging te zien vanuit het traditionele huisvestingsgebied voor nieuwkomers gevormd door de Schilderswijk, Transvaal en Groente- en Fruitmarkt naar wijken in stadsdeel Escamp waar voorheen voornamelijk autochtone Nederlanders woonden. Het percentage bewoners van Turkse en Marokkaanse afkomst in Moerwijk/Zuiderpark en Bouwlust/Vrederust groeit aanzienlijk. (Zie tabel 2) Omdat de aantallen Turken en Marokkanen die zich in deze wijken vestigen hoog is en Nederlanders er weg trekken, vormen zich nieuwe concentraties van etnische groepen en leiden deze verhuisbewegingen niet tot verminderde segregatie. Ook doordat de vrijgekomen huizen in de Schilderswijk en Transvaal veelal opnieuw bewoond worden door mensen die zich vanuit het buitenland in Nederland vestigen verminderen deze verhuisbewegingen de etnische verdeeldheid van de stad niet. Het is opvallend dat vluchtelingen en migranten uit de kleinere, niet-traditionele migrantengroepen het meest verspreid over de stad wonen. De segregatieindex van deze groep is lager dan die van autochtone Nederlanders. Volgens verschillende onderzoeken¹⁴ zal er in de toekomst niet veel verandering komen in de ruimtelijke spreiding van etnische groepen. De etnische segregatie blijft hoog. Dit wordt onder andere geweten aan het feit dat de grote steden een grote aantrekkingskracht blijven uitoefenen op nieuwkomers. Het lage aantal studenten – een groep die in andere steden armere buurten bevolkt – zorgt in de stad Den Haag ook voor een verhoogde etnische segregatie en concentratie. In de volgende paragrafen wordt ingegaan op verklaringen voor de ruimtelijke spreiding van etnische groepen.

Hoofdstuk 3 Verklaringen voor ruimtelijke etnische segregatie

Om de oorzaken van de etnische segregatie zoals we die aantreffen te bekijken moeten we ons afvragen of de spreiding het product is van positieve keuzen van bewoners. Dit gegeven hangt nauw samen met de vraag of de Haagse wijken en de verschillende sectoren van de huizenmarkt goed toegankelijk zijn voor de verschillende bevolkingsgroepen. Daar waar dat niet het geval is, is er geen sprake van vrije keuze. In dit hoofdstuk zullen we eerst ingaan op de vraag of de etnische segregatie zoals die we aantreffen het gevolg is van de woonwensen van de bewoners uit de verschillende afkomstgroepen. In de paragrafen 3.2 en 3.3 zullen achtereenvolgens de onderwerpen inkomenssegregatie, woonruimteverdeling en veiligheid als verklaring voor de ruimtelijke spreiding op basis van etniciteit worden gehanteerd.

3.1 Gewilde Segregatie

Het feit dat mensen aangetrokken worden tot andere mensen waar ze zichzelf het meest in menen te herkennen is een universeel sociaal-psychologisch gegeven dat op deze plek niet nader verklaard hoeft te worden. In hoeverre dit gegeven van invloed is op de keuzes die mensen maken met betrekking tot de plaats waar hun huis staat, is niet direct uit onderzoek af te leiden. Uit het hoofdstuk 1 is gebleken dat in het recente verleden weinig onderzoek is gedaan naar de gewildheid van ruimtelijke segregatie op basis van etniciteit.

¹⁰ Deze getallen geven aan hoeveel leden van een groep moeten verhuizen om een gelijke verdeling van deze mensen over een bepaalde ruimtelijke eenheid, zoals wijken, buurten of stadsdelen, te verkrijgen.

¹¹ Kerncijfers wonen 2000, Gemeente Den Haag

¹² Bezit van woningcorporaties, verhuur in de privé-sector of bewoning van eigen bezit

¹³ Kruijthoff, Bolt en van Kempen, 2000

¹⁴ Bolt en van Kempen 2000, Priemus en Kruijthoff

Uit onderzoek waarin de vraag naar woonwensen en gewilde segregatie wel is gesteld blijkt dat de woonwensen van allochtonen en autochtonen niet veel van elkaar verschillen. Basisbehoeften zoals rust, ruimte en veiligheid zijn universeel en lijken veel belangrijker dan de afkomst van burens of buurtgenoten. Uit het onderzoek 'Woonbeleving Allochtonen' blijkt een zekere Turkse en Marokkaanse voorkeur voor huizen met veel (buiten)ruimte en weinig verdiepingen. Deze bouwstijl wordt in het onderzoek getypeerd als landelijk aangezien in Nederland deze bebouwing voornamelijk op het platteland te vinden is. In veel niet-westerse steden is er veel meer laagbouw. Verder geven relatief veel mensen uit de diverse allochtone groepen aan het liefst centrum-stedelijk te willen wonen.

Omdat de huidige woonsituatie van veel allochtonen niet goed in de basisbehoeften voorziet staan veiligheid, rust en ruimte hoger op de woonwensenlijst van allochtonen dan die van autochtonen, aldus de onderzoekers.¹⁵ Aan het wonen in eigen kring of met burens van dezelfde afkomst wordt veel minder waarde gehecht. Het blijkt dat er een groep van Turkse mensen met een hoger inkomen is, die wel waarde hecht aan het wonen in eigen kring. Senioren uit de drie onderzochte groepen¹⁶ geven aan dat als ze niet bij hun eigen kinderen kunnen wonen, graag in een groep te wonen met mensen van dezelfde afkomst als henzelf. Het is jammer dat er in het kader van dit onderzoek dezelfde vragen niet aan autochtone Nederlanders zijn voorgelegd.

Uit onderzoek¹⁷ naar Sociaal Isolement in Nederland blijkt dat allochtonen zich niet meer of minder thuis voelen in een 'witte' of 'zwarte' buurt dan Nederlanders. Een groter gedeelte van bijvoorbeeld de allochtone bewoners van de 'concentratiewijk' Lombok in Utrecht wil verhuizen dan van de Nederlanders.¹⁸

Op basis van het onderzoek dat er tot noch toe is gedaan lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat gewilde segregatie van allochtone groepen nauwelijks een factor van betekenis is in de ruimtelijke spreiding zoals we die in Nederland aantreffen. Daarnaast is het onduidelijk of de verschillende afkomstgroepen hun eventuele wens tot het wonen in de buurt van mensen uit de eigen groep in gelijke mate waar kunnen maken. In de volgende paragraaf wordt ingegaan op factoren die van invloed zijn op etnische segregatie die direct door overheidsbeleid te beïnvloeden zijn.

Naar gewilde segregatie door autochtonen is voor zover bekend evenmin onderzoek gedaan. Dit zou ook wel eens nauw kunnen samengaan met het in hoofdstuk 1 omschreven taboe. Het feit dat er veel Nederlanders wegtrekken uit de buurten in Den Haag waar recent veel Marokkanen en Turken zijn komen wonen zou kunnen duiden op gewenste segregatie. Dit zou echter nader onderzocht moeten worden. Uit interviews gehouden door het Bureau Discriminatiezaken in het kader van het project stadsdeelcodes bleek dat er een groep autochtone geïnterviewden te onderscheiden is die de komst van allochtonen in een buurt direct associëren met onveiligheid en achteruitgang.¹⁹ Dit waren veelal mensen die in hun directe omgeving niets met mensen van andere afkomst te maken hadden gehad en zich ook niet gemakkelijk over de Nederlandse grens begeven. Ze baseerden hun uitspraken op vooroordelen, gevoed door beeldvorming middels de media, en niet op eigen waarnemingen.

Aan ontwikkelingen in de architectuur is een tendens waar te nemen waarbij met name autochtonen met hogere inkomens zich afsluiten in wooncomplexen (zie paragraaf 3.4) Of dit gegeven te duiden is als het resultaat van positieve keuzen of eerder samenhangt met gevoelens van onveiligheid is zonder nader onderzoek niet na te gaan. Nadat we segregatie op basis van inkomen en de toegankelijkheid van de woningmarkt hebben behandeld zullen we in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk ingaan op het verband tussen etnische segregatie en veiligheid.

3.2 Segregatie van inkomensgroepen

Segregatie en concentratie lijken voor een deel te kunnen worden verklaard uit de slechte positie van allochtonen op de arbeidsmarkt. De hoge etnische segregatie in de stad Den Haag gaat dan ook gepaard met een inkomenssegregatie die ook hoger is dan in de andere grote steden. (Zie tabel 3)

Tabel 3

Segregatie-indices voor lage-inkomensgroepen (1996)

Amsterdam	18,9
Rotterdam	23,6
Den Haag	27,1
Utrecht	20,3

Bron CBS, 1999

¹⁵ Woonbeleving Allochtonen 2001

¹⁶ Turken, Marokkanen en Surinamers

¹⁷ Hortulanus et al

¹⁸ Bolt 2001

¹⁹ Ankoné en Lindner 1999

Ondanks het feit dat ook allochtonen hebben geprofiteerd van de economische oplevingen in de negentiger jaren is de werkloosheid onder de diverse groepen allochtonen 2 tot 7 maal zo hoog als onder autochtone Nederlanders. Ook het huishoudinkomen van allochtonen is over het algemeen lager dan dat van autochtonen. Dit heeft te maken met de posities die allochtonen op de arbeidsmarkt bekleden, maar ook met het feit dat de arbeidsparticipatie van Turkse en Marokkaanse vrouwen veel lager is en er derhalve veel minder tweeverdieners in deze groepen te vinden zijn. (Kruythoff, Bolt en van Kempen). De arbeidsparticipatie van Surinaamse vrouwen is relatief hoog. Dit vertaalt zich echter niet in een hoger huishoudinkomen voor deze groep omdat er veel eenoudergezinnen zijn.

De Haagse wijken waar veel werklozen wonen, zijn dezelfde als waar veel niet-westerse allochtonen wonen. In vergelijkbare wijken in Amsterdam en Utrecht wonen ook veel studenten. Het feit dat deze groep in Den Haag veel minder groot is, zorgt ook voor hogere etnische segregatie. Een heel groot deel van de eerste generatie migranten, en een kleiner deel van de tweede, is afhankelijk van de sociale woningbouw. Relatief weinig niet-westerse migranten wonen in eigen bezit of huren in de particuliere sector.

In Den Haag wonen de mensen uit de laagste inkomensgroepen meer geconcentreerd dan in andere steden. Gedurende de ontwikkeling van de stad was de inkomenssegregatie al een belangrijk gegeven. De karakteristieke verdeling van de stad Den Haag wordt gevormd door de grens tussen de droge zandgronden aan de kant van de kust en het vochtiger veen aan de kant van het binnenland. Al in de 19^e eeuw betrokken goedbemiddelden de zandgronden van de koninklijke stad. Armere nieuwkomers vestigden zich rond de industrieën op het goedkope veen. Ondanks het feit dat verbeterde woningbouw het verschil in kwaliteit tussen wonen op veen of op zand heeft genivelleerd, vormt deze grens nog steeds de basis voor de sociaal-economische verdeling van de stad Den Haag. (Kruythoff & Priemus 2001). De betere woonmilieus bevinden zich nog steeds op het zand, en de slechtere op het veen.

Vanaf de jaren '60 concentreren ook de nieuwkomers die zich vanuit het buitenland vestigen zich in de oude stadswijken 'op het veen' rond de binnenstad. In deze wijken bevinden zich nog steeds de meeste allochtonen. In dezelfde periode begon het proces van suburbanisatie, waarbij met name autochtone huishoudens die het zich kunnen veroorloven wegtrekken naar ruimere woningen aan de rand of buiten de stad. De groei in werkgelegenheid eind jaren '90 heeft zich met name buiten de grote steden voorgedaan. Deze processen zorgen heden ten dage nog steeds voor de verdeeldheid binnen de stad, maar ook voor grote inkomensverschillen tussen de stad Den Haag en de randgemeenten.

Toch kan de etnische segregatie niet helemaal verklaard worden vanuit de relatief zwakke positie van migranten op de arbeidsmarkt. Dit is bijvoorbeeld te concluderen uit het feit dat veel allochtonen bij elkaar wonen in de wijken in het centrale gedeelte van de stad, terwijl het aanbod aan goedkope woningen in de sociale sector over een veel groter gebied verspreid ligt. Er wonen relatief erg weinig allochtonen in de wijken Duindorp, Mariahoeve, Loosduinen en Kraayenstein terwijl in deze wijken veel woningen staan die betreft hun huurprijs precies zo toegankelijk zijn als de woningen in de 'concentratiewijken'.²⁰ Hieruit blijkt dat de toegang van wijken voor allochtonen wordt voor een groot deel, maar zeker niet alleen, bepaald door hun economische positie.

3.3 Etnische segregatie en het systeem van woonruimteverdeling

Een aanzienlijk deel van de meldingen en klachten²¹ dat jaarlijks binnenkomt bij het Bureau Discriminatiezaken speelt zich af op het terrein van huisvesting en in de openbare ruimte. Ongeacht het feit of het discriminatieaspect van deze klachten op juridische wijze aantoonbaar en daarmee formeel als onrechtmatig of strafbaar te betitelen is, duiden deze klachten op problemen tussen individuen van verschillende etnische afkomst en staan daarom in verband met etnische segregatie. Jaarlijks komen er klachten binnen over de toegang tot koopwoningen en huurwoningen in de privé-sector. De 'portiers' van deze sectoren, namelijk makelaars en andere huiseigenaren zijn bij deze klachten de veroorzakers van de discriminatie. Nader onderzoek zou aan het licht moeten brengen in hoeverre discriminatie de toegankelijkheid van deze sector voor allochtonen beïnvloedt.

De sociale huursector is verreweg de belangrijkste huisvester voor nieuwkomers en voornamelijk ook voor hun nakomelingen.²² Over de verdeling van sociale huurwoningen komen jaarlijks klachten binnen. Het merendeel van deze klachten hebben als discriminatiegrond leeftijd. De aangekondigde verandering van het vervanging van het verdelingscriterium leeftijd voor starters in zoekinspanning zal een gedeelte van deze problematiek verhelpen. In deze paragraaf zal worden ingegaan op de relatie tussen het huidige systeem van woningtoewijzing en etniciteit. Voordat in 1996 het aanbodmodel in Den Haag werd ingevoerd liet het systeem alle ruimte aan woningtoewijzers in dienst van de verschillende corporaties inclusief het gemeentelijk woningbedrijf om mensen in te plaatsen. Etniciteit van de woningzoekenden was in dit proces geen neutraal gegeven. Er zijn voorbeelden bekend van buurten waar mensen van

²⁰ Kruythoff en Priemus, 2001

²¹ 15 a 20 % van het totaal aan klachten en meldingen. In 1999 en 2000 staan er respectievelijk 72 en 60 klachten geregistreerd onder het item huisvesting. Daarnaast hebben een gedeelte van de klachten over de openbare orde ook betrekking op gedrag in de openbare ruimte. Trendrapport Discriminatiezaken 1999-2000. Een overzicht van de klachten van 2001 wordt in juni 2002 gepubliceerd.

²² Bolt 2001

verschillende afkomst doelbewust bij elkaar in portieken werden geplaatst. In andere buurten werden mensen van dezelfde afkomst juist bij elkaar gezet.

Binnen het aanbodmodel -het verdelingssysteem van de sociale woningbouw dat sinds 1996 in Woongewest Haaglanden is ingevoerd- wordt middels de labeling van het woningaanbod gestuurd op kenmerken van huishoudens. Daarbij spelen de factoren inkomen, leeftijd en huishoudgrootte een rol, maar etnische afkomst niet. Op 't ogenblik wordt er middels het systeem van labeling een zgn. differentiatiebeleid gevoerd. Hiervan is de bedoeling dat de segregatie van inkomensgroepen vermindert doordat huizen in 'betere' wijken toegankelijk worden voor lagere inkomens en vice versa. De vraag of de manier van labeling (onbedoelde) gevolgen heeft voor ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen is voor zover bekend nooit onderzocht. Zoals uit het vervolg van deze paragraaf blijkt is de kans groot dat door de plaats die het criterium woonduur in het systeem heeft de betere wijken niet toegankelijker worden voor allochtone woningzoekenden in de categorie 'doorstromers'.

De woningtoewijzing op deze wijze is in ieder geval voor een gedeelte transparanter dan het systeem van inschrijving wat ervoor werd gehanteerd. De kans dat individuele woningzoekenden in het huis van hun eigen keuze terechtkomen, is sinds de invoering van het aanbodmodel waarschijnlijk vergroot. Of dit ook geldt voor allochtonen in de categorie doorstromers, die zoals zal blijken behoorlijk nadeel kunnen ondervinden van het criterium woonduur, is de vraag.

In het verdelingssysteem dat momenteel wordt gehanteerd is woonduur – de tijd dat men ingeschreven staat op zijn huidige adres- het belangrijkste criterium om een goed huis in een gewilde buurt te bemachtigen. De grootste huizen worden namelijk gereserveerd voor doorstromers.²³ Voor gewilde huizen op gewilde locaties zijn veel kandidaten en er is dus een langere woonduur nodig dan voor een huis waar minder woningzoekenden voor opteren.

Dit gegeven werkt bijzonder nadelig voor diverse groepen Haagse bewoners.²⁴ In tabel 4 is te zien dat de verschillen in woonduur tussen de diverse etnische groepen bijzonder groot zijn. Dit valt als volgt te verklaren. Volgens de huidige spelregels telt woonduur opgebouwd in Nederland – ook in plaatsen buiten het gewest Haaglanden- wel, maar woonduur opgebouwd buiten Nederland niet mee als valuta in het verdelingssysteem. Het blijkt dat de populatie allochtonen veel jonger is en daarmee veel minder de kans heeft gekregen woonduur op te bouwen. Ook blijkt dat migranten vlak na vestiging in Nederland vaak verhuizen en dat allochtone huishoudens verschillen in samenstelling van autochtone huishoudens. Deze verschillen zijn van invloed op de woonduur die mensen opbouwen.

Ook verschillen in familiepatronen spelen mee. Onder Turkse en Marokkaanse jongeren is het ongehuwd samenwonen bijvoorbeeld veel minder gebruikelijk dan onder autochtone Nederlanders. Deze jongeren blijven langer bij hun ouders inwonen waardoor zij pas op veel latere leeftijd starter worden en woonduur kunnen gaan opbouwen. Dit blijkt bijzonder nadelig voor de wooncarrières van deze bevolkingsgroepen.²⁵ Het criterium woonduur maakt het systeem niet erg flexibel; het belooft het zo vroeg mogelijk uit huis gaan van jongeren en het zo lang mogelijk in dezelfde huishoudsamenstelling

²³ Bron: Vestia Infocentrum

²⁴ Het criterium woonduur zoals het op het ogenblik wordt gehanteerd werkt nadelig voor mensen die om wat voor een reden dan ook (scheiding, het verlaten van een woongroep etc) niet in dezelfde huishoudsamenstelling verhuizen. Dit komt doordat alleen bij de hoofdhuurder

²⁵ Bolt 2001.

Tabel 4

Woonduur op adres in Den Haag, 2001

Etniciteit	Wijken 75% huur (sociaal+particulier)	Overige wijken	Den Haag totaal
	Mean	Mean	Mean
Nederlands	11	12	12
Turks	5	5	5
Marokkaans	5	5	5
Surinaams	5	6	6
Antilliaans & Arubaans	3	4	4
Zuideuropees	8	7	7
Overig geïndustrialiseerd	9	12	12
Overig niet-geïndustrialiseerd	4	5	5
Group Total	9	10	10

Bron: DBZ, 1-1-2001. Bewerking: DSO/Beleid/Onderzoek(a) Gemeente Den Haag

Wijken 75% huur zijn: Binckhorst, Morgenstond, Bouwlust, Moerwijk, Schildersbuurt, Transvaalkwartier, Stationsbuurt, Duindorp

op hetzelfde adres wonen. Het feit dat alleen de hoofdhuurder, dus degene op wiens naam het huurcontract staat, als doorstromer aangemerkt wordt werkt ook ongelijkheid in de hand.

Uit recent onderzoek, uitgevoerd in Rotterdam²⁶ door Stichting Radar in samenwerking met het Centrum voor Onderzoek en Statistiek van de Gemeente Rotterdam, blijkt dat allochtone woningzoekenden, ook in de sociale huursector, veel minder kans van slagen hebben om een huis van hun keuze te bemachtigen dan autochtonen. Een belangrijke factor in deze is dat de gemiddelde woonduur van allochtone doorstromers twee keer zo laag is als die van autochtonen. In 1998 was aldaar 44% van de bezitters van een woonpas afkomstig uit één van de verschillende migrantengroepen. Tweederde van de reacties op het huizenaanbod kwam van mensen uit deze groepen. De kans van slagen was voor migranten 2%, en voor autochtonen 3,4. De verschillen tussen autochtone en allochtone urgenten lopen nog verder uiteen.

Uit interviews met woningzoekenden in het kader van hetzelfde onderzoek blijkt dat sommige nieuwkomers het systeem niet goed begrijpen en daardoor op huizen reageren waar ze door inkomen of gezinsgrootte niet voor in aanmerking komen. Ook blijkt dat het moeilijk voor mensen om hun eigen kansen op een woning in te schatten. Het gevolg is dat mensen niet strategisch reageren, vaak worden geweigerd en daarmee gedemotiveerd worden in hun zoekpogingen. Dit geldt overigens ook voor sommige autochtone woningzoekenden. Uit het onderzoeksresultaten in Rotterdam zou je kunnen concluderen dat er meer allochtone woningzoekenden zijn waar dit bij gebeurt. Reacties in de media doen vermoeden dat er mensen zijn die het gevoel hebben dat hen doelbewust een nieuw huis wordt onthouden. Goede, gerichte voorlichting kan deze gevoelens in ieder geval gedeeltelijk wegnemen.

Het is op het ogenblik moeilijk om precies te bepalen wat de invloed van de nieuwe manier van toewijzing via het aanbodmodel op de ruimtelijke spreiding van afkomstgroepen heeft. Omdat er over kenmerken als leeftijd, inkomen en huishoudgrootte wel zgn. 'prestatie-afspraken' worden gemaakt, wordt de huisvesting van groepen ingedeeld aan de hand van deze kenmerken door de organisatie Sociale Verhuur Haaglanden wel van tijd tot tijd bekeken, maar die van de afzonderlijke etniciteitsgroepen niet.

Participanten in het onderzoek behorend bij het project Non-discriminatiecodes op Stadsdeelniveau weten het komen wonen van meer allochtonen in de tot voor de invoer van het aanbodmodel relatief 'witte' buurten Scheveningen en Mariahoeve aan de verandering in het verdelingsstelsel. 'Vroeger wisten we niet dat die mensen ook in deze wijken willen wonen' aldus een geïnterviewde medewerker van een woningcorporatie.²⁷

Aangezien de huisvesting van de bevolking verdeeld in etnische groepen op generlei wijze object is van het formele beleid van de Gemeente Den Haag, wordt er ook vanuit de gemeente verder geen onderzoek gedaan naar de invloed van de invoering van het aanbodmodel gedaan op de concentratie en segregatie van de afkomstgroepen. Er is genoeg aanleiding voor het herhaaldelijk monitoren van de werking van het verdeelsysteem op de kansen van de verschillende etnische groepen. Het veranderen van het criterium woonduur in zoekduur en zoekinspanning zal kunnen leiden tot vermindering van de ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen. Dit gegeven is met behulp van simulatiemodellen te berekenen. Ook de ervaringen in andere regio's kunnen relevante informatie opleveren.²⁸

²⁶ Brokken et al 2001

²⁷ Ankoné en Lindner 1999

²⁸ In de regio Kennemerland is het criterium woonduur in 2001 uit het systeem gehaald. Ook wordt daar geen onderscheid gemaakt tussen starters of doorstromers.

3.4 Etnische segregatie en veiligheid

Er zijn aanwijzingen dat gevoelens van onveiligheid en angst voor verloedering van de woonomgeving van invloed zijn op de concentratie van met name de autochtone bevolking. Er is een ontwikkeling te zien in de architectuur waarbij met name de meer welgestelde autochtonen zich terugtrekken in zgn. 'gated communities'; beveiligde, afgesloten wijken en wooncomplexen waar de homogeniteit van de bevolking de sociale controle moet vergroten.²⁹ Gevoelens van onveiligheid spelen een grote rol in deze ontwikkeling.

In onderzoek naar Sociaal Isolement in Nederland³⁰ geven Nederlanders vaker aan zich bedreigd te voelen in zwarte buurten. Allochtonen hebben meer negatieve ervaringen met bewoners in de meer witte' buurten. Verder kwam de woonbeleving van autochtonen en allochtonen over de ('concentratie')wijk waar ze wonen nagenoeg overeen (Zie tabel 3). Veel klachten in die bij het Bureau Discriminatiezaken binnenkomen gaan over discriminerend gedrag van burens. Deze klachten zijn erg lastig te behandelen, aangezien degenen die discriminatie ervaren geen baat hebben bij escalatie van het conflict. Op het moment dat er sancties worden opgelegd bestaat de kans dat het conflict escaleert. In het gevallen waarbij het betrokken slachtoffer de ingrijpende beslissing zou willen nemen om te verhuizen is het vaak moeilijk om in een kort tijdsbestek een vervangend huis te krijgen. Het is onder de huidige wet- en regelgeving en de bijbehorende juridische praktijk niet mogelijk om de veroorzaker van de discriminatie tot verhuizing te dwingen. Op het moment dat er een klacht wordt ingediend bij het Bureau Discriminatiezaken is het conflict vaak al in een te ver stadium om door bemiddeling verholpen te kunnen worden. Indien andere partijen, zoals de politie en de woningbouwverenigingen in een eerder stadium het discriminatieaspect her- en erkennen, is de kans groter dat bemiddeling deëscalerend werkt.

Gedetailleerder onderzoek naar etniciteit, slachtofferschap en buurtvoorkeuren zou aan het licht kunnen brengen hoe de factor veiligheid van invloed is op keuzes die maken met betrekking tot ruimtelijke segregatie en concentratie. Het is van belang dat het gedrag van alle etnische groepen – en dus ook van autochtone Nederlanders- in dit soort onderzoek worden meegenomen. Voor zover bekend is dit onderzoek momenteel niet beschikbaar.

Het gevoel te worden gediscrimineerd en daarin niet te worden beschermd draagt in hoge mate bij aan de beleving van onveiligheid. Uit veldonderzoek verricht n.a.v. de dood van Mehmet Yilmaz³¹ bleek dat het vertrouwen van Turkse ondervraagden in de Haagse politie niet groot was. Het behoeft geen nader betoog dat weinig vertrouwen in de politie, eventueel ook geprojecteerd op andere machthebbende instanties- samengaat met gevoelens van onveiligheid. Dit zou effect kunnen hebben op de vestigingskeuze van bijvoorbeeld allochtonen die met betrekking tot werk en scholing minder geïntegreerd zijn in de Nederlandse samenleving.

De onderzoekers Kruythoff en Priemus zien een verhuisbeweging van allochtone groepen naar de vroege naoorlogse wijken, waarbij de specifieke groepen zich concentreren. Gedegen onderzoek zou aan het licht kunnen brengen welke rol discriminatie speelt in de etnische segregatie in Den Haag.

²⁹ VPRO televisieprogramma DNW, uitzending 12-03-2002

³⁰ Hortulanus e.a., 2002

³¹ Braam 1999

Hoofdstuk 4 Conclusies en aanbevelingen

In het publieke debat wordt veel onvrede geuit over de mate van integratie van allochtone minderheidsgroeperingen. De analyse van deze problematiek blijft vaak beperkt tot kenmerken van deze bevolkingsgroepen zelf. Er is –ook in wetenschappelijk onderzoek- weinig aandacht voor de interactie in het gedrag van allochtone en autochtone groepen. Uit recent onderzoek van de TU in Delft blijkt dat de relatief hoge segregatie van etnische groepen in Den Haag te verklaren is uit een zwakke positie op de arbeidsmarkt van bepaalde allochtone groepen, maar ook uit het wegtrekken van autochtonen uit wijken waar allochtonen komen wonen. De komst van allochtonen in een wijk wordt door veel autochtonen automatisch geassocieerd met achteruitgang en onveiligheid. De concentratie van allochtonen wordt veelal als een ongewenst verschijnsel gezien, dat kansarmoede in de hand werkt. De concentratie van autochtonen wordt daarentegen over het algemeen niet geproblematiseerd, terwijl het één niet kan bestaan zonder het andere.

Uit onderzoek gedaan in de stad Amsterdam blijkt dat achterstandskenmerken toe te schrijven zijn aan individuele huishoudens. De mate van achterstand van een huishouden - gemeten door bijvoorbeeld werkloosheid, schooluitval, opleidingsniveau en het al dan niet gaan stemmen- wordt niet beïnvloed door de mate van achterstand van andere huishoudens in de omgeving.

De relatie tussen etniciteit en achterstand is voor zover bekend niet precies onderzocht. Er wordt echter vaak voetstoots vanuit gegaan dat een hoge mate van segregatie en concentratie van etnische groepen in de woonomgeving, maar ook in het onderwijs, automatisch leidt - of wellicht al een indicator is - van achterstand en andere problemen.

Er is relatief weinig onderzoek gedaan naar de mate waarin mensen uit de verschillende afkomstgroepen kiezen voor het wonen tussen mensen van de eigen groep. Uit recent onderzoek, alleen gehouden onder de diverse allochtone groepen, blijkt dat alleen een gedeelte van de mensen van Turkse afkomst met een hoger inkomen er de voorkeur aan geeft te wonen in een buurt met andere Turken. Andere geïnterviewden geven aan de etnische samenstelling van de buurt niet relevant te vinden, of het liefst in gemengde wijken te wonen.

De autochtone wens tot segregatie is niet direct onderzocht. De bouw van afgesloten wijken en complexen en het feit dat er veel autochtone Nederlanders wegtrekken uit buurten waar allochtonen komen wonen duidt wel op een zekere gewilde segregatie van autochtone kant, met name van mensen met hogere inkomens. Gevoelens van veiligheid lijken daarbij een grote rol te spelen.

De conclusie van dit onderzoek luidt dat de concentratie en segregatie van de verschillende etnische groepen *an sich* niet onnodig geproblematiseerd moet worden. Daar waar er problemen uit ontstaan - zoals bijvoorbeeld teveel kinderen in een klas die slecht Nederlands spreken- moet het gedrag van autochtone Nederlanders in het ontstaan van concentratie en segregatie ook object van onderzoek en beleid en derhalve ook van het maatschappelijk debat zijn.

Uit recent wetenschappelijk onderzoek blijkt een grote ruimtelijke segregatie van inkomens- en etnische groepen in Den Haag. Op basis van het voorafgaande kan geconcludeerd worden dat deze etnische verdeeldheid weinig tot niets te maken heeft met positieve keuzen van de allochtone bewoners. Het lijkt er meer op dat zij het in de competitie om de betere huizen in betere buurten afleggen tegen de autochtone bevolking. Het feit dat de huishoudinkomens van allochtonen lager zijn dan van autochtonen verklaart hun slechte positie in de duurdere segmenten van de woningmarkt, maar niet die binnen de sociale verhuur. Het systeem van individuele huursubsidie waarborgt immers de toegankelijkheid van de woningen in deze sector voor huishoudens met lage inkomens. Daar is het systeem voor bedoeld.

Uit het feit dat er in Den Haag wijken met goedkope huurwoningen in de sociale sector zijn, waar maar weinig migranten of hun nakomelingen wonen blijkt dat er ook andere factoren een rol spelen in de concentratie en segregatie van afkomstgroepen. Deze situatie is ten dele te zien als een erfenis van het systeem van woningverdeling van voor 1996, waarin medewerkers van de woningbouwcorporaties veel invloed hadden op de woningtoewijzing. In dit proces was afkomst geen neutraal gegeven. Gezien het feit dat allochtone groepen minder dan de helft woonduur hebben opgebouwd dan autochtone Nederlanders en woonduur de belangrijkste valuta is om aan de betere huizen in de betere wijken te komen, zou het goed kunnen zijn dat de segregatie wordt bestendig en misschien wel versterkt door het criterium woonduur.

Gezien het gegeven dat de grote steden - waaronder Den Haag- vergeleken met andere plaatsen in Nederland een grote aantrekkingskracht zullen blijven uitoefenen op nieuwkomers uit het buitenland in combinatie met het feit dat het niet realistisch is te verwachten dat deze mensen snel de economische competitie met andere woningzoekenden aankunnen, zal de afschaffing van het criterium woonduur de kans op een afname van etnische segregatie tot gevolg hebben. Daarbij leidt de afschaffing van dit criterium tot meer gelijke behandeling, niet alleen van (de nazaten van) migranten, maar ook van mensen die zijn gescheiden of er voor kiezen om tijdelijk in een alternatieve woonvorm of bijvoorbeeld bij een hulpbehoevende ouder te gaan wonen. Men kan zich afvragen of het überhaupt rechtvaardig is dat degene die niet veel moeite doet om een huis te zoeken maar wel lang op hetzelfde adres woont voorrang krijgt op mensen die wel veel zoekinspanning leveren.

De belangrijkste praktische aanbeveling die voortvloeit uit deze notitie is dan ook om het criterium woonduur te vervangen door een ander. Daarbij lijkt een combinatie van zoekduur en zoekinspanning het meest eerlijke verdelingscriterium. Naast het feit dat er sprake is van ongelijke kansen en daarmee van ongelijke behandeling zou het ook nog goed kunnen zijn dat

handhaven van het criterium woonduur inkomenssegregatie in de hand werkt, omdat de betere huizen in betere buurten verhuurd worden aan de woningzoekende - of misschien wel nauwelijks gezocht hebbende - bewoner met de langste woonduur. De kans dat deze persoon van autochtone afkomst is is door de waarde van het criterium woonduur die nu in het systeem van woningtoewijzing wordt gehanteerd tamelijk groot. Het zou kunnen dat het differentiatiebeleid hierdoor niet van invloed zal zijn op de etnische segregatie en concentratie. Indien men zich beter wil informeren alvorens tot de verandering van woonduur in zoekinspanning over te gaan kunnen de effecten van de verandering met behulp van simulatiemodellen worden berekend.

De tweede aanbeveling luidt dat de Gemeente Den Haag of het Stadsgebied Haaglanden ervoor moet zorgen dat er periodiek onderzocht wordt hoe het systeem van woningverdeling uitpakt voor de verschillende afkomstgroepen. Dit hoeft niet te gebeuren met het doel om op etniciteit te gaan sturen, maar om te bekijken of er ander soort maatregelen genomen kunnen worden om de gelijkheid van kansen te bevorderen. Te denken valt aan de maatregelen die de positie van allochtone groepen op de arbeidsmarkt verbeteren maar ook aan doelgroepgerichte voorlichting en aan het preciezer in kaart brengen van de woonwensen van alle Hagenaars zodat daar in de ontwikkelingsfase van woningbouw op ingespeeld kan worden.

De diepgaande analyse in het rapport 'Woonbeleving Allochtonen' is gebaseerd op 1000 interviews, gehouden in eigen taal onder allochtonen in heel Nederland. Een soortgelijk onderzoek onder de Haagse bevolking, inclusief het autochtone gedeelte, zal een preciezer beeld kunnen opleveren over Haagse bewoners. Voorts is de rol die gevoelens van onveiligheid en slachtofferschap -onder andere van discriminatie- spelen in verhuisbewegingen nog een braakliggend onderzoeksterrein. Deze informatie is nodig om de goede maatregelen te nemen om van Den Haag een gedeelde in plaats van een verdeelde woonplaats te maken.

Aangezien maar een zeer beperkt gedeelte van de allochtonen er waarde aan blijkt te hechten om te wonen in eigen kring en het overgrote deel andere zaken zoals de kwaliteit van het huis en de woonomgeving veel belangrijker vindt, zal het opheffen van ongelijkheid in kansen automatisch leiden tot deconcentratie. Vermindering van de ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen zal bereikt worden door een betere positie op de arbeidsmarkt van allochtone groepen waaronder de werkloosheid nu hoog is en het opleidingsniveau laag. Overheden kunnen deze ontwikkeling ondersteunen door maatregelen te nemen die direct tot meer gelijkheid van kansen in de sociale verhuur leiden. Het vervangen van het criterium woonduur lijkt daarbij noodzakelijk om de gelijkheid van kansen van de verschillende afkomstgroepen in de sociale verhuur te realiseren.

Om mensen van verschillende afkomst in Nederland op een goede manier samen te laten leven is het nodig om ook op conceptueel niveau op gelijkwaardige manier met de diverse afkomstgroepen om te gaan. Dit kan door etnische verschillen niet onnodig uit te vergroten en op de momenten dat etnische verschillen wel relevant lijken autochtone Nederlanders ook als één van de verschillende etnische groepen in onderzoek en beleid mee te nemen. Bij een bevolkingsamenstelling als die van de stad Den Haag kunnen beleidsmakers en anderen het zich niet meer veroorloven om 'allochtonen' apart te behandelen als 'minderheden'. De allochtone bevolking van Den Haag is namelijk zeer binnenkort niet meer in de minderheid.

De kans dat door deze benadering de interactie in het gedrag van de verschillende groepen goed in het vizier komt, wordt hiermee ook vergroot. Dit zal een volwassen analyse van integratieprocessen tot gevolg hebben, waarin het gedrag van nieuwkomers *en* van (autochtone) gevestigden, met name in relatie tot elkaar, wordt meegenomen. Integratie kan niet bestaan uit een aanpassing van een deel aan het geheel, zonder dat het geheel daardoor verandert. Integratie betekent vermenging, met als resultaat een ander geheel. Een geheel waar niemand bang voor hoeft te zijn indien wijsheid regeert.....

Samenvatting

Den Haag is de meest verdeelde stad van Nederland. Haagse wijken verschillen sterker in huishoudinkomen, aantallen werklozen en etnische samenstelling dan wijken in andere steden, hetgeen de volgende twee vragen oproept. Is de ruimtelijke segregatie van afkomstgroepen zelfverkozen of door beperkingen in mogelijkheden noodgedwongen? En: hoe moeten we vanuit het oogpunt van gelijke behandeling tegen dit verschijnsel aankijken?

Wijken waar veel migranten uit niet-westerse gebieden wonen worden door buitenstaanders sterk geassocieerd met onveiligheid, werkloosheid en allerlei vormen van 'achterstand'. Veel beleidsinspanning, zoals de verplichte inburgering, richt zich op het wegwerken van achterstanden. Het meeste onderzoek onder 'minderheden' in Nederland is dan ook gericht op het opsporen en vaststellen van achterstanden, met als eenzijdig perspectief het opheffen van verschillen. Over de wisselwerking tussen allochtonen en autochtonen is echter weinig bekend. Bovendien wijzen veel onderzoekers op het feit dat er helemaal geen oorzakelijk verband bestaat tussen ruimtelijke segregatie en achterstand. 'Achterstand', op verschillende wijzen gedefinieerd en geoperationaliseerd, lijkt een individueel gegeven dat niet wordt beïnvloed door 'een buurteffect'. In dit geval zou het geen zin hebben om deze vorm van achterstand op buurtniveau op te lossen. Sterker nog, het problematiseren van de concentratie van achterstand zal alleen maar leiden tot stigmatisering van 'concentratiewijken' en hun bewoners.

Op basis van het onderzoek dat tot nu toe is gedaan lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de wens tot segregatie van allochtone groepen nauwelijks een factor van betekenis is in de ruimtelijke spreiding zoals we die in Den Haag en de rest van Nederland aantreffen.

Naar gewilde segregatie door autochtonen is voor zover bekend niet veel onderzoek gedaan. Het feit dat veel autochtone Nederlanders wegtrekken uit de buurten in Den Haag waar recent veel Marokkanen en Turken zijn komen wonen zou kunnen duiden op gewenste segregatie. Dit zou echter nader onderzocht moeten worden.

Segregatie en concentratie lijken voor een deel te kunnen worden verklaard uit de slechte positie van allochtonen op de arbeidsmarkt. De hoge etnische segregatie in de stad Den Haag gaat dan ook gepaard met een inkomenssegregatie die ook hoger is dan in de andere grote steden.

In het verdelingssysteem voor de sociale huursector dat momenteel wordt gehanteerd is woonduur – de tijd dat men ingeschreven staat op zijn huidige adres – het criterium voor doorstromers om een goed huis in een gewilde buurt te bemachtigen. Het blijkt dat allochtone woningzoekenden veel minder kans van slagen hebben om een huis van hun keuze te bemachtigen dan autochtonen, omdat de gemiddelde woonduur van allochtone doorstromers twee keer zo laag is als die van autochtonen.

Conclusies

- Op basis van het wetenschappelijk onderzoek dat tot nog toe in Nederland is gedaan lijkt geconcludeerd te kunnen worden dat de ruimtelijke verdeling van afkomstgroepen, die in Den Haag hoger is dan elders in Nederland, weinig te maken heeft met de wil tot concentratie bij allochtone bevolkingsgroepen. Er zijn meer aanwijzingen dat er sprake is van de wil tot segregatie bij autochtonen.
- De conclusie van dit onderzoek luidt dat de concentratie en segregatie van de verschillende etnische groepen *an sich* niet onnodig geproblematiseerd moet worden. Daar waar er problemen uit ontstaan - zoals bijvoorbeeld teveel kinderen in een klas die slecht Nederlands spreken- moet het gedrag van autochtone Nederlanders in het ontstaan van concentratie en segregatie ook object van onderzoek en beleid en derhalve ook van het maatschappelijk debat zijn.
- Het systeem van woningverdeling in de sociale huursector, gebaseerd op het verdelingscriterium woonduur voor doorstromers, veroorzaakt ongelijke behandeling van verschillende groepen.

Aanbevelingen

- Gedetailleerder onderzoek naar etniciteit, slachtofferschap en buurtvoorkeuren. De vraag waarom autochtonen wegtrekken uit wijken waar zich allochtonen vestigen, en de rol die vooroordelen en onnodige angst voor verloedering daarin speelt, moet daarin worden meegenomen.
- Vervanging van het criterium woonduur door een ander, bij voorkeur een combinatie van zoekduur en zoekinspanning.
- De Gemeente Den Haag of het Stadsgewest Haaglanden moet er voor zorgen dat er periodiek onderzocht wordt hoe het systeem van woningverdeling uitpakt voor de verschillende afkomstgroepen. Dit hoeft niet te gebeuren met het doel om op etniciteit te gaan sturen, maar om te bekijken of er een ander soort maatregelen genomen kan worden om de gelijkheid van kansen te bevorderen.
- De voorlichting over de werking van het aanbodmodel middels toegankelijke, doelgroepgerichte informatie moet verbeterd worden, zodat de kans vermindert dat mensen om verkeerde redenen gedesilluseerd raken in hun zoekpogingen.

- Om mensen van verschillende afkomst in Nederland op een goede manier samen te laten leven is het nodig om op het niveau van onderzoek en beleid op een gelijkwaardige manier met de diverse afkomstgroepen om te gaan. Dit kan door etnische verschillen niet onnodig uit te vergroten en op de momenten dat etnische verschillen wel relevant lijken autochtone Nederlanders ook als één van de verschillende etnische groepen te beschouwen.

Literatuur

- Ankoné G. en Lindner L., Diversiteit in de omgang met diversiteit, Bureau Discriminatiezaken 1999, Den Haag
- Bolt, G. Wooncarrières van Turken en Marokkanen in ruimtelijk perspectief, 2001, Nethur, Universiteit van Utrecht
- Bovenkerk, F. e.a. 'Vreemd volk, gemengde gevoelens. Etnische verhoudingen in de grote stad' 1985
- Braam, S. 'Vanavond maak ik een Turk af' Een onderzoek naar de achtergrond van de steekpartij in de Schilderswijk op nieuwjaarsochtend, 2000, Regionaal Centrum Buitenlanders, Den Haag
- Brokken, M e.a. 'Migranten op de Rotterdamse woningmarkt: verhuisstromen en zoekervaringen binnen het aanbodmodel' COS/Radar, 2001, Rotterdam
- Dibbits, H. en Meder, T., in 'Een buurt in beweging. Talen en culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal' 2002
- Eitjes, H. 'Onderzoek procesverloop en registratie discriminatieklachten in Haaglanden', Bureau Discriminatiezaken/Politie Haaglanden/Openbaar Ministerie Haaglanden, wordt nog gepubliceerd in 2002
- Entzinger, H. en Henke, R., Sociale Ontwikkelingen in Haaglanden, researchpaper 2000/02 Ercomer, Universiteit van Utrecht
- Gowricharn, R. In- en uitsluiting in Nederland, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Werkdocument W122
- Hortulanus e. a. Onderzoek Sociaal Isolement in Nederland Elsevier 2002
- Kruijthoff, H. en Priemus, H. 'Social Cleavages and Spatial Patterns in The Hague' in: Built Environment, Volume 27 nr. 3, 2001
- Snel, E. en Burgers, J. "The Comfort of Strangers". Etnische enclaves in de grote steden. In: Segregatie en concentratie: mogelijke effecten en beleid
- Musterd, S. en Ostendorf, W. 'Segregatie, concentratie en beleid' In: Segregatie en concentratie: mogelijke effecten en beleid
- Scheffer, P. het multiculturele drama, De Volkskrant, 2000
- Snel, E. en Burgers, J. 'The comfort of strangers'. Etnische enclaves in de grote steden.
- SmartAgent Compagny, Woonbeleving Allochtonen, in opdracht van VROM e.a. 2001